

PROB. 1^a PARS 1° ratione, quia similitudo est causa dilectionis. Sed homini homo similis est naturâ, origine, auctore et fine ultimo. Hinc alios dicimus *proximos*, claro nomine quod olim satis inauditum christiana Ethica vulgare fecit. — 2° *naturali instinctu*, quia « est omnibus hominibus naturale, ait D. Thomas, ut se invicem diligant; cujus *signum* est quòd quodam *naturali instinctu* homo cuilibet homini, etiam *ignoto*, subvenit in necessitate, puta revocando ab errore viæ, erigendo a casu, et aliis hujusmodi, ac si omnis homo omni homini esset familiaris et amicus. » (*Cont. Gent.*, l. III. c. 117, n. 5).

PROB. 2ª PARS. Ex sincerâ in proximum dilectione defluunt *benevolentia* et *beneficentia*. Benevolentia exigit ut proximo *velimus bonum*, lætemur prosperis ejus rebus, tristemur adversis. Beneficentia autem postulat ut ei bona quædam *faciamus*; vel *moralia*, v. g. consilia, adhortationem; vel *materialia*, v. g. pecuniam, operam, pro illius indigentia. Hinc præclaræ illæ virtutes, misericordia, eleemosyna, et aliæ quibus non tantum aliis quod *suum* est reddimus, verum etiam ex nostrâ vel abundantia, vel penuria in alios *nostra* diffundimus, ac Deum imitamur qui omnibus ex *liberalitate* fert opem.

157. *Corollaria*. Ex *primâ* parte assertionis tria sequuntur: 1° omnes homines, *peccatores* etiam et *inimici*, a nobis amari debent, non quidem quatenus peccatores aut inimici, sed quatenus *homines*, et ideo nobis cognati seu proximi. Nam amor hominis in hominem non in ejus *merito* propriè fundatur, sed in ejus *natura*, quæ semper in eo remanet, quæcumque sit ejus vita vel indoles.

2° Caritas debet esse *ordinata*, et ideo non omnes homines *æquo* amore prosequi *jubemur*; sed quisque seipsum magis diligit, utpote sibi conjunctiorem, deinde cæteros, prout sibi arctiori vinculo copulantur.

3° Cuique licet *quosdam* bonos dilectione *amicitiæ* prosequi. Amicitia enim lætos fructus afferre potest. Quippe amicus, si fuerit vir bonus, vices implere potest protectoris, consolatoris, monitoris et hortatoris ad virtutem. — Cæte-

rum sponte suâ nobiles fovet sensus amicitia, nisi quæretur ob delectationem (1).

Ex secundâ autem parte assertionis sequitur *regula* in eleemosynis faciendis observanda. Porrò hanc regulam *præcisè* præfinire non licet, quia non consistit, ut justitia, in absolutâ servandâ *æqualitate*. In eâ quippe tum avaritia, tum prodigalitas vitio est. *Prudentiâ* ordinetur, attentâ dantis, accipientis et aliorum conditione, ut sapienter admonet Tullius: « Videndum enim est primùm ne obsit benignitas, « et iis ipsis quibus benignè videbitur fieri, et cæteris; « deinde, ne major benignitas sit quàm facultates; tum, ut « pro dignitate cuique tribuatur. » (*De offic.*, l. I, n. 14).

SECTIO SECUNDA

De officiis hominis quatenus socialis.

158. *Notio societatis*. Societas universim sumpta, clarè definitur a Tullio: *cætus hominum ordinatus*.

Dicitur 1° *cætus hominum*, scilicet multitudo quædam congregata; quæ voces indicant elementum *materiale* societatis.

Dicitur 2° *cætus ordinatus*, nimirum directus ad *finem communem*, junctis viribus attingendum.

Porrò hæc ordinatio exoritur ab *auctoritate* quæ præest multitudini, et eam ad communem finem impellit.

Itaque auctoritas se habet ut elementum *formale* societatis, quia variis membris corporis socialis conciliat unitatem et directionem.

159. *Variæ species societatis*. Duplici ex parte *dividi* potest, scilicet ex *fine* ad quem tendit, et ex ratione suæ *autonomiæ* vel independentiæ. *Si prius*, distinguitur societas ex fine specificè diverso quem sibi proponit, et jam, stando in

(1) Cf. *La Tête et le Cœur*, 2e part., c. 2, a. 3, § 3.

ordine naturali, habemus societatem *domesticam* aut *familiam*, societatem *civilem* aut *gentem*, et societatem quæ viget inter varias gentes, quæque ideo vocari potest *societas orbis* vel *omnium gentium*.

Si *posterius*, societas dividitur in *perfectam* et *imperfectam*: prior dicitur quæ non est pars alterius, scilicet quæ non habet finem alterius in suo genere ordinatum, sed *est in ordine suo completa et independens*. Posterior vocatur quæ *in ordine suo est incompleta*, et ideo est pars alterius ad quam ordinatur, et ex quâ suum complementum accipit; v. g. societas civilis perfecta, societas autem domestica imperfecta est.

Breviter dicemus de societate domesticâ de quâ theologi copiosè disserunt, fusiùs autem de societate civili et statuemus quædam principia de societate gentium.

CAPUT I

DE SOCIETATE DOMESTICA

« Domestica multitudo, ait D. Thomas post Aristotelem, distinguitur secundum tres conjugationes: scilicet uxoris et viri, patris et filii, domini et servi. » (2^a 2e, q. 58, a. 7, ad 3). De unaquaque breviter dicendum est, dimissis quæ ad Theologiam sacram pertinent.

ARTICULUS I

De societate conjugali.

160. Societas conjugalis *fons* est *familiæ*. Tota matrimonio innititur.

Porrò matrimonium definiri potest: *conjunctio maritalis*

legitima viri et uxoris, individuum vitæ consuetudinem retinens.

161. Matrimonium nititur in jure *naturali*, quatenus necessarium est ad conservationem et propagationem generis humani, et hominum inclinationibus *generatim* respondet, quatenus feruntur ad persequendum in aliis vitam suam generatione filiorum qui eos repræsentent.

Attamen minime obligatorium est *singulis* hominibus; quinimo status virginitatis, propter Deum susceptus, eo longè excellentior est.

162. A Deo ipso, ut refert *Genesis* (1, 11) *institutum est* matrimonium qui suas ei leges dedit; ipsum verò Christus singulari dignitate auxit, faciendo *sacramentum*, et quidem, ut ait D. Paulus, *magnum sacramentum in Christo et in Ecclesia.* » (*Eph.* v, 32).

163. *Primarius matrimonii finis* est procreatio et educatio filiorum, ad conservandam et augendam societatem hominum. Porrò finis ille, præter expressam Christi voluntatem, exostulat ut matrimonium *unitate* et *indissolubilitate* gaudeat, et ideo *polygamiam* et *divortium* reprobatur. Nec vir et uxor, nec societas ipsa possunt moliri *validè* quidquam quod huic fini et istis legibus adversetur.

Præterea experientiâ testatur eo felicior esse domum et florentiorem civitatem, quò meliùs naturali ac divinæ legi matrimonium conformatur.

164. In societate conjugali, *auctoritas* penes est virum, qui eam *amore* temperare debet, habendo uxorem, ut *carnem suam*, atque *adjutorium simile sibi.* » (*Gen.* 11).

ARTICULUS II

De societate paternâ.

165. *Prænotanda.* « Filii tui sicut novellæ olivarum, in circuitu mensæ tuæ. » (*Ps.* cxxvii, 3). Nimirum filiorum copia parentum gloria est et civitatis firmamentum. Unde ipse Deus primis parentibus hominum eam cum suâ benedictione po-

suit legem : « *Crescite et multiplicamini et replete terram.* » (Gen. 1, 28).

166. Cùm filii a parentibus vitam hauriant, naturali cum iis societate devinciantur et ab illis prorsus pendeant necesse est. Debent igitur primò illos ut auctores suos, maxime *revereri*, deinde *diligere*; post hæc, illis *parere*, ac si forte indigentia laborent, pro modulo suo *subvenire*.

Quæ officia tam *sancta* sunt ut pertineant ad *pietatem*, quæ parentes exhibeat filiis tanquam *imagine* et *auctoritate* ipsâ Dei decoratos. (2^a 2^æ, q. 101, a. 1 et 2).

167. Ex aliâ parte, ut jura, sic *officia naturæ* parentes habent erga filios. Porrò debent eos *alere*, juxta suam conditionem *educare*, præsertim in re morali ac religiosa, et demum, quantum in ipsis est, *collocare*, seu eos certo *in statu* vel *gradu* statuere. Quod autem ad bona temporalia attinet, non strictè tenentur parentes ad filios *hæredes* instituendos, posito quod habeant unde sibi per seipsos providere possint; ipsa tamen *natura inclinare* videtur parentes ad majorem hæreditatis suæ partem filiis dandam, nisi forte unus ex istis tam male se gerat ut æquum sit eum ab hæreditate excludi.

Porrò cùm præcipuum parentum munus sit *educatio* filiorum, eamque nonnulli recentes ad Statum perperam transferant, sit sequens

168. **Assertio** : *Familie certa insunt jura independentè a Statu, et imprimis educatio liberorum.*

PROB. 1ª PARS, quia familia prior est quàm Status, et habet propriam personalitatem, ac proprium finem attingendum, et ideo suâ quoque autonomia fruitur, ac suas res per seipsam agere potest.

PROB. 2^a PARS, quia parentes sunt liberorum suorum, post Deum, auctores, et ideo jus et officium *primigenium* habent a naturâ eos docendi et educandi. Quod munus si commodè ipsi implere non valeant, eorum est liberos suos illis præceptoribus credere regendos, quos ipsi liberè elegerint.

169. **Corollarium**. Jus idem attribuendum est Ecclesie catholicæ, quippe quæ et homines ad vitam supernaturalem

generat; et, quatenus spiritualis ac religiosa societas, animarum directè curam gerit, cura autem hæc doctrinâ præsertim perficitur.

ARTICULUS III

De societate herili.

170. *Ejus notio*. Ea est quæ viget inter herum et famulos vel operarios. Ipsa quoque in naturâ fundatur quoniam famuli et operarii familiam *complant*, quoad opera ipsi necessaria, sicque illius vitæ quodammodo participes evadunt et illius extensionem promovent.

Porrò summa vinculorum quibus inter se devinciuntur heri et famuli vel operarii in eo est ut priores posteriorum, eam quam possunt *curam* paternè gerant, posteriores autem prioribus debitam servent *fidelitatem*. Brevitatis causâ non agemus nisi de salario ab heris debito, pro labore operariorum, cùm ea quæstio gravioris sit momenti et difficultatibus innodata (1).

171. **Assertio 1^a** : *Salarium operario datum essentialiter æstimari debet ex labore seu munere præstito, et regulariter sufficere debet ad honestam operarii sustentationem.*

PROB. 1^a PARS, quia inter herum et operarium viget contractus *onerosus*, vi cujus operarius certum laborem heri præbet, ea lege ut herus det ei salarium labori proportionatum. Sicut ergo in venditione et emptione, pretium debet esse rei traditæ valori æquale, juxta communem æstimationem, ita vigere debet æqualitas moralis inter opus præstitum et ejus recompensationem, ut ait D. Thomas : « Illud enim in opere nostro dicitur esse justum, quod respondet secundum aliquam æqualitatem alteri, puta recompensatio mercedis pro *servitio* impenso. (2^a 2^æ, q. 57, a. 1, c et ad 1; et 1^a 2^æ, q. 114, a. 1).

PROB. 2ª PARS, quia oportet ut omnis res suum finem re-

(1) Cf. Litt. encyc. Leonis XIII *Rerum Novarum*.

gulariter attingere possit. Porrò primarius laboris finis est honesta operarii sustentatio; unde et primo homini a Deo dictum est: « *In sudore vultus tui vesceris pane* » (*Gen.*, III, 19).

Dicitur 1º regulariter; quia supponitur 1, ex parte operarii, eum esse peritiæ communis, et, ut dicit Leo XIII, « bene moratum et frugem »; alioquin ejus expensæ valorem ejus laboris ac proinde salarii debiti excederent; supponitur 2, ex parte domini, ab eo nullum damnum pati, imo aliquod beneficium accipi, positâ adæquatâ solutione salarii. Si enim ob circumstantias nihil omnino lucrari, et a fortiori si quid detrimenti subire deberet, moneret operarium se non posse illi adæquatum salarium persolvere, ac videret operarius an laborem præstare velit hac inferiori conditione.

Dicitur 2º ad honestam operarii sustentationem, quæ nimirum comprehendit alimenta, vestimenta et tectum, et hæc proportionata conditioni operarii, habitâ ratione circumstantiarum *loci, temporis ac laboris*. Quæ omnia mathematicè nequeunt determinari, sed solum *moraliter*, juxta communem æstimationem, pro variis diversorum locorum ac laborum exigentiis.

172. Assertio 2ª: *Consentaneum est æquitati ut in societate benè instituta, familia quæ in ordinariis conditionibus se habet, regulariter vivere possit ex fructibus sui laboris.*

Probatur quia, sicut operarius, ex dictis, regulariter vivere debet ex fructibus sui laboris, ita et familia.

Confirmatur, quia familia est *societas naturalis*, quinimo, fundamentum civitatis. Oportet igitur ut vivere possit, ac proinde ut regulariter *in se* inveniat media ad suam existentiam et conservationem necessaria. Porrò plerisque familiis, ut operariis ipsis, unum est medium quo se sustentare queant, scilicet salarium seu fructus sui laboris.

Dixi 1º in societate benè instituta, quia si male instituta sit, v. g. si ingentibus tributis prematur, vel si patroni et operarii minime aut negligenter protegantur contra rivalitatem aliarum gentium, aut quid aliud ex hoc genere per gubernium

accidat vel permittatur, fieri potest ut etiam sine ullâ culpâ patronorum, familia non valeat se sustentare ex fructibus sui laboris.

Dixi 2º familia quæ in ordinariis conditionibus se habet; nempe quæ communi peritiâ prædita est, frugem agit vitam, natos habet tres aut quatuor; quia si normâ communi plus vel minus aberraret, non haberet ex fructibus sui laboris quidquid ipsi necessarium est ad vivendum, atque opus foret auxilio caritatis.

Quod attinet ad familias operariorum quæ multis natis gaudent, valde optandum ut ipsis faveant patroni per media quæ pro circumstantiis opportuniora judicaverint.

Dixi 3º ex fructibus sui laboris, ita ut salarium patris præcipuas habeat partes in alendâ familiâ, et aliquod tamen, licet secundarium, adjutorium accipere possit ex labore aliorum membrorum familiæ. *Æquitati* enim satis fieri videtur, si familia, junctis omnibus viribus suis, habeat unde honestæ suæ sustentationi provideat tum in præsentem, tum, quoad fieri poterit, collecto mediocri peculio pro necessitatibus quæ probabiliter accidere possunt.

173. Corollarium. Licet accepto semel justo sui laboris pretio, operarii nullum *jus* habeant ad exigendam aliquam *beneficiorum* partem a patronis, *decenter* illi facient si quid ipsis sponte suâ tribuant, posito quod res industriæ vel commercii floreat. Ut verò id præstare queant patroni, oportet ut operarii cum illis diù maneant, et laborem solerter vel ingeniosè exercent, sicque crescant paulatim res patroni, cui deinde cordi esse debbit ut operariorum conditio melior evadat.